

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับทัศนคติ
2. องค์ประกอบของทัศนคติ
 - การเกิดทัศนคติ
 - ทฤษฎีและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดทัศนคติ
 - ความสำคัญของทัศนคติ
3. การวัดทัศนคติ
4. อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการสร้างและพัฒนาทัศนคติ
 - อิทธิพลของทัศนคติที่มีผลต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับทัศนคติ

ทัศนคติหรือเจตคติ มีความหมายอย่างเดียวกัน มาจากภาษาอังกฤษว่า Attitude ซึ่งมีรากฐานมาจากคำว่า Aptus ในภาษาลาติน ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือแนวโน้มในการนำมาซึ่งการกระทำ การยอมรับหรือไม่ยอมรับ หรือความพร้อมที่จะตอบสนองของบุคคล การชอบหรือไม่ชอบ ทั้งนี้อันเนื่องมาจากการรับรู้ เรียนรู้ของบุคคลในสังคมนั่นเอง มีผู้ให้ความหมายของทัศนคติเอาไว้มากมาย ซึ่งแล้วแต่มุมมองของแต่ละบุคคล

ซูซีฟ อ่อนโคกสูง (2518, หน้า 112) ได้กล่าวว่า ทัศนคติ คือ ความพร้อมที่จะตอบสนองหรือแสดงความรู้สึกต่อวัตถุ สิ่งของ คน สิ่งกับอื่น ๆ ตลอดจนสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งความรู้สึกหรือการตอบสนองดังกล่าว อาจเป็นไปในทางชอบ (เข้าไปหา) หรือไม่ชอบ (หลีกเลี่ยงหรือถอยหนี)

สมาใจ ลักษณะ (2519, หน้า 44) ได้กล่าวว่า ทศนคติ เป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่บุคคลมีความพร้อมที่จะตอบสนองต่อบุคคลหรือสิ่งของ มโนภาพ สถานการณ์อื่น ๆ ไปในแนวทางที่ชอบ (เข้าหา) หรือในทางที่ไม่ชอบ(หลีกเลี่ยง) และทศนคติเป็นลักษณะที่ค่อนข้างจะถาวรไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ

สุโท เจริญสุข (2519, หน้า 39) ได้กล่าวว่า ทศนคติ คือ ความรู้สึกของคนเราที่มีความคิดเห็นต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ซึ่งมุ่งเฉพาะในด้านความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

ปราณี รามสูตร (2527, หน้า 186) ได้ให้ความหมายของทศนคติว่า ทศนคติ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ความเห็น ความรู้สึก และความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งของ บุคคลหรือสถานการณ์เป็นอย่าง ๆ ไป อันมีอิทธิพลต่อการแสดงออกของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ บุคคลนั้น ๆ หรือเหตุการณ์นั้น ๆ

กฤษณา ศักดิ์ศรี (2530, หน้า 184) ได้กล่าวว่า ทศนคติ หมายถึง ความรู้สึกและท่าทีของคนเราที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นความรู้สึกในทางชอบ ไม่ชอบ และมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งนั้นตามความรู้สึกดังกล่าว

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2534, หน้า 207) ได้กล่าวว่า เจตคติเป็นเรื่องของความชอบ ความไม่ชอบ ความลำเอียง ความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อฝังใจ มักจะเกิดขึ้นเมื่อเรารับรู้หรือประเมินผู้คน เหตุการณ์ในสังคม เราจะเกิดอารมณ์ความรู้สึกบางอย่างควบคู่ไปกับการรับรู้ นั้น และมีผลต่อความคิดและปฏิกิริยาในใจของเรา ดังนั้น เจตคติจึงเป็นทั้งพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตได้ หรือพฤติกรรมภายในที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยง่าย แต่มีความโน้มเอียงที่จะเป็นพฤติกรรมภายในมากกว่าพฤติกรรมภายนอก

สุชา จันทน์เอม (2533, หน้า 242) ได้กล่าวว่า ทศนคติ เป็นนามธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ในชีวิตของบุคคลและทศนคติมีความสำคัญต่อการตอบสนองทางสังคมของบุคคลเป็นอย่างมาก นั่นคือบุคคลมีพฤติกรรมอย่างไรหรือทำสิ่งใดลงไป ทศนคติจะเป็นเครื่องกำหนด ทศนคติจึงเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ และบุคคลจะมีทศนคติต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2540, หน้า 360) ได้กล่าวว่า ทศนคติ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ของคนเรามาก ซึ่งอาจสังเกตได้จากที่เรามักจะมีแนวโน้มเอียงในการตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ในรูปของการประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ ในแง่บวกหรือในแง่ลบ

ล้วน สายยศ (2543, หน้า 54) ได้กล่าวว่า ทักษะคิด ถือว่าเป็นความรู้สึกเชื่อหรือศรัทธาต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด จนเกิดความพร้อมที่จะแสดงการกระทำออกมา ซึ่งอาจจะไปในทางดีหรือไม่ดีก็ได้ ทักษะคิดยังไม่เป็นพฤติกรรมแต่เป็นตัวการที่จะทำให้เกิดพฤติกรรม

โดยสรุป ทักษะคิด ก็คือ ความรู้สึกของคนเราที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ และพร้อมที่จะตอบสนองหรือแสดงความรู้สึกออกมาว่าชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้น เป็นปฏิกิริยาโต้ตอบที่คนเรามีต่อสิ่งเร้าทางสังคม ในลักษณะประเมินค่าหรือตีค่าหรือประเมินผลสิ่งนั้น ๆ

2. องค์ประกอบของทักษะคิด

ทักษะคิดมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความคิด (Cognitive Component) ประกอบไปด้วยความรู้ ความคิดทั้งหมดของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นข้อเท็จจริง ความรู้สึกและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจจะเกิดจากประสบการณ์ส่วนตัวโดยตรงหรืออาจเกิดจากการเรียนรู้จากผู้อื่น

2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affective of Evaluative Component) ประกอบด้วยปฏิกิริยาตอบสนองทางด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ในรูปของการประเมินค่า อาจเป็นในแง่บวกหรือในแง่ลบก็ได้ ถ้าบุคคลใดมีความคิดหรือความเชื่อที่ไม่ดีต่อสิ่งใด เขาก็จะมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม การกระทำ (Behavioral Component) ประกอบด้วยความพร้อมของบุคคลในการที่จะตอบสนอง หรือแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งต่าง ๆ บุคคลจะปฏิบัติอย่างไรต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ขึ้นอยู่กับ 2 องค์ประกอบแรก คือ ความคิดและความรู้สึกหรืออารมณ์ที่มีต่อสิ่งเหล่านั้น ถ้าความคิดและความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นไปในทางลบ พฤติกรรมของเขาก็จะพยายามหลีกเลี่ยงห่างจากสิ่งนั้น แต่ถ้าเป็นไปในทางบวก พฤติกรรมที่เกิดขึ้นก็จะพยายามเข้าไปใกล้สิ่งนั้น ขณะเดียวกันการสังเกตจากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก ก็สามารถพิจารณาถึงองค์ประกอบด้านความคิดและด้านอารมณ์หรือความรู้สึกของบุคคลได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้น ในการวัดทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เราจึงควรพิจารณาถึงองค์ประกอบของทัศนคติทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ มาเป็นเกณฑ์ในการวัดด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความแม่นยำและความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล การวัดทัศนคติทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ จึงสามารถใช้นำเสนอแนวโน้มของพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างดี (จิราภรณ์ อารยะรังสฤษฎ์, 2533, หน้า 7)

การเกิดทัศนคติ

โดยพื้นฐานทัศนคติเกิดจากประสบการณ์หรือการเรียนรู้ ไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด มีกระบวนการซับซ้อนมาก Secord & Backmand (อ้างใน กฤษณา ศักดิ์ศรี, 2530, หน้า 188) กล่าวว่าสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดทัศนคติของบุคคลนั้นอาจเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ อาจอยู่ใกล้หรือไกลตัวบุคคลนั้น ๆ ก็ได้ ดังนั้นการที่ครูจะสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่เด็ก จำเป็นต้องพิจารณาหลายสิ่งหลายอย่างประกอบกัน ทัศนคติมีแหล่งกำเนิดหรือมีต้นเหตุที่มาหลายทาง ดังนี้

1. ทัศนคติเกิดจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม ประสบการณ์ที่รู้สึกพอใจ ย่อมก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าเป็นประสบการณ์ที่ไม่พึงพอใจก็ย่อมจะเกิดทัศนคติที่ไม่ดี บุคคลจะวิเคราะห์ประสบการณ์และแนวความคิด แล้วสรุปเป็นทัศนคติ
2. การศึกษาเล่าเรียน การอบรมสั่งสอน ทั้งการสอนที่เป็นแบบแผนและไม่เป็นแบบแผน สถาบันที่ทำหน้าที่สอนเพื่อปลูกทัศนคติมีมากมาย เช่น บ้าน โรงเรียน วัด สิ่งแวดล้อม สื่อมวลชน ตั้งแต่เด็ก ๆ มาแล้ว มักจะได้รับคำสั่งสอนว่าอย่างไรหน่อดี อย่างไรหน่ไม่ดี หรือไม่ดีอย่างไร มีคุณประโยชน์หรือโทษอย่างไร สถาบันหรือหน่วยงานทางสังคมมีอิทธิพลต่อความนึกคิดมาก เด็กอยู่ภายใต้สถาบันใด ก็จะได้รับความคิด ความนิยมชมชอบมาเป็นทัศนคติของตน
3. รอยประทับใจอย่างแรง ทำให้เกลียดชังไม่อยากเห็นหน้า หรือว่ารักนับถือจับใจ เช่น ได้รับความโหดร้ายทารุณอย่างแสนสาหัส บุคคลที่ฆ่าพ่อเรา คงรักกันไม่ได้ ส่วนผู้ที่ช่วยเหลือเมื่อคราวทุกข์ยาก ช่วยชีวิตเราไว้ เราจะรักไม่ลืม
4. สำเร็จความต้องการสมปรารถนาหรือไม่ ถ้าประสงค์จ้งหมายสิ่งใดแล้วผิดหวัง ย่อมจะเกิดทัศนคติไม่ดีขึ้น ชาวไร่ ชาวนา เกลียดชังรัฐบาลเพราะล้มเหลวในการประกันราคาพืชผล นักศึกษามีทัศนคติไม่ดีต่อครูที่ให้เรียนซ่อม
5. บุคลิกภาพมีผลต่อทัศนคติ คนประเภทเก็บตัวมีทัศนคติตามแนวของตน คล้อยตามคนอื่น หรือกลุ่มยาก
6. สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม รวมทั้งการเลี้ยงดูของครอบครัว มีอิทธิพลที่จะสร้างภาพพจน์หล่อหลอมเป็นทัศนคติไปได้ เช่นการรังเกียจผิวในสหรัฐอเมริกา

ความกดดันของกลุ่มเป็นอิทธิพลทางจิตวิทยาสังคม เด็กต้องการทำตัวเข้ากับหมู่คณะ ต้องการให้หมู่คณะยอมรับ เพราะเกรงกลัวว่าหมู่คณะจะรังเกียจ ตาหนิตตนให้เสื่อมเสีย เช่น เมื่อเข้าไปอยู่ในหมู่คณะ ส่วนใหญ่เขากำลังดิ้นรนเห็นว่าร้ายอาจารย์คนหนึ่งว่าไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่

ตนเองไม่เห็นด้วย เพราะไม่เป็นจริงอย่างที่ตนทราบ แต่ก็ไม่กล้าคัดค้านหรือโต้แย้ง จำต้องเออออห่อหมก ยอมรับไปด้วย นานเข้าก็กลายเป็นทัศนคติ วัฒนธรรมในสังคม ความเชื่อทางศาสนา โน้มนำให้เกิดแนวคิดหรือหลักในการดำรงชีวิต

7. รับถ่ายทอดหรือเลียนแบบทัศนคติจากคนอื่น คนเรายอมแปลพฤติกรรมของคนอื่นออกมาเป็นทัศนคติ การยอมรับนับถือหรือเคารพใคร ก็มักจะยอมรับแนวคิดและยึดเป็นแบบอย่าง นานเข้าก็กลายเป็นทัศนคติที่ลึกซึ้งยิ่งกว่าการเลียนแบบ ก็คือการทำตัวให้เข้ากับคนที่นิยมรักใคร่ เรียกว่า Identification เพราะเป็นการถ่ายแบบ ทำตัวให้เหมือนทั้งความรู้สึกนึกคิดด้วย พยายามทำตัวให้เหมือนกับบุคคลที่เราอยากจะเป็นพวกเดียวกับเขา ทำชอบ เกลียดอะไรก็ตาม ส่วนใหญ่เด็กจะทำกับพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ครู อาจารย์ เพื่อให้คนอื่นรักใคร่ เห็นว่าเป็นพวกเดียวกัน ส่วนการเลียนแบบเป็นเพียงเลียนการกระทำเท่านั้น

8. สื่อมวลชน วิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์

9. ความก้าวหน้าทางวิทยาการและเครื่องมือสื่อสาร มีผลต่อการสร้างทัศนคติเป็นอย่างมาก เทคโนโลยี วิชาการ การสื่อสาร การคมนาคม พัฒนาไปมาก ช่วยให้ความรู้สึกนึกคิดของคนเปลี่ยนแปลงไป เพราะได้รับรู้ รับถ่ายทอด ราบซึ่งสิ่งใหม่ ๆ อะไรที่ดีกว่าก็จะรับไว้ ทัศนคติใหม่ก็เกิดขึ้น (กฤษณา ศักดิ์ศรี, 2530, หน้า 188-189)

โดยสรุป ทัศนคติเกิดจากประสบการณ์หรือการเรียนรู้ ไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดทัศนคติมีหลายอย่าง ได้แก่ ประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม การศึกษาอบรมประทับใจ การประสบผลสำเร็จ บุคลิกภาพ สิ่งแวดล้อมการเลียนแบบ สื่อทุกรูปแบบ ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิชาการ ซึ่งล้วนเป็นผลที่ทำให้เกิดทัศนคติทั้งสิ้น

ทฤษฎีและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดทัศนคติ

การเกิดทัศนคติมีผู้เชื่อว่าเกิดได้หลายอย่าง บางกลุ่มเชื่อว่าทัศนคติเป็นลักษณะนิสัยอย่างหนึ่ง เมื่อลักษณะนิสัยเกิดจากการเรียนรู้เลยเชื่อว่าทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ แปลว่า ทัศนคติ นำมาสอนกันให้เกิดขึ้นได้เหมือนเป็นบทเรียนนั่นเอง แต่อย่าลืมว่าทัศนคติไม่ใช่ความจริงแต่เป็นความรู้สึกของบุคคล ซึ่งอาจแปรเปลี่ยนได้ตามเป้าหมายและความเชื่อที่เกิดจากเป้าหมายนั้น ๆ บางกลุ่มเชื่อว่าทัศนคติเกิดจากการพิจารณาตัดสินจากผลประโยชน์หรือกำไรที่ควรได้รับ นั่นก็คือถ้ามีเป้าหมายเช่น ความหมายของทัศนคติมาเกี่ยวข้องกับคน คนก็จะพิจารณาประเมินดูว่ามีผลประโยชน์หรือไม่ ถ้ามีผลประโยชน์ ก็จะมีทัศนคติทางบวก ถ้าไม่มีผลประโยชน์ก็จะมีทัศนคติทางลบ ดังนี้ เป็นต้น

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning theory)

ข้อตกลงเบื้องต้นของทฤษฎีก็คือ ทักษะคิดสามารถเรียนรู้ได้เหมือนกับลักษณะอื่น ๆ ของคน คนแสวงหาข้อมูลและข้อเท็จจริงเพื่อสร้างสมการการเรียนรู้ เขาเรียนรู้ความรู้สึกและค่านิยมต่าง ๆ ได้จากข้อเท็จจริง เช่น เด็กเล็ก ๆ เรียนรู้ว่าสัตว์ชนิดหนึ่งคือสุนัข สุนัขตัวนั้นเป็นเพื่อนได้และเป็นสัตว์ที่ดี ในที่สุดเขาก็เรียนรู้ว่าเขาชอบสุนัข เด็กเรียนรู้ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึกของทัศนคติ ซึ่งอาศัยกระบวนการที่ควบคุมการเรียนรู้ นั่นก็คือกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นสามารถนำไปใช้ในการก่อเกิดทัศนคติได้

แต่ละคนแสวงหาข้อมูลและความรู้สึกโดยกระบวนการเชื่อมสัมพันธ์ การเชื่อมสัมพันธ์จะเกิดขึ้นเมื่อสิ่งเร้าปรากฏในเวลาเดียวกันและสถานที่เดียวกัน เช่น ครูประวัติศาสตร์อธิบายคำว่า นาซี ด้วยท่าทางซึ่งขังเป็นปรักษ์ เราจะสร้างความเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกทางลบกับคำว่า นาซี ในทางกลับกันถ้ากล่าวถึงความกล้าหาญของทหารไทยที่สร้างวีรกรรมสู้ศึกที่เขาต่อสู้ ก็จะมีความรู้สึกที่ดีต่อทหารไทย ยกย่องเป็นวีรบุรุษ เกิดเป็นทัศนคติทางบวกขึ้น ทัศนคติเกิดจากความรู้ต่าง ๆ บวกการเชื่อมโยงกับด้านการประเมินคุณลักษณะนั้น ๆ นั่นคือ การเรียนรู้เกิดผ่านการเสริมแรง เช่น เรียนคณิตศาสตร์ สอบได้ A รู้สึกชอบและสบายใจ อยากเรียนวิชาคณิตศาสตร์มากขึ้น ๆ ถ้าเราไปพูดให้เพื่อนเห็นประโยชน์จากการเรียนคณิตศาสตร์ว่าสนุก เรียนง่าย ถือเป็นแรงเสริมให้เพื่อน ๆ เกิดความสนใจ มีความรู้สึกทางบวกกับวิชานี้ นั่นคือเพื่อน ๆ จะเกิดทัศนคติที่ดีต่อวิชาคณิตศาสตร์ก็เพราะได้แรงเสริมจากผู้ที่ได้ A ในวิชาคณิตศาสตร์นั่นเอง

ทัศนคติ นอกจากจะเกิดจากการเรียนรู้โดยวิธีเชื่อมสัมพันธ์และวิธีเสริมแรงแล้ว ยังจะเกิดขึ้นจากกระบวนการเลียนแบบ การเลียนแบบเป็นการเรียนรู้ชนิดหนึ่ง การเลียนแบบจะต้องมีตัวแบบไว้ให้ คนเราตามธรรมชาติชอบเลียนแบบคนอื่น ถ้าผู้้นั้นเป็นคนแข็งแรงและมีความสำคัญ ตัวแบบที่สำคัญคือสถาบันครอบครัว เด็กจะเลียนแบบทัศนคติจากพ่อแม่ พอวัยรุ่นจะเลียนแบบทัศนคติของกลุ่มเพื่อน นอกจากนั้นเขายังเรียนรู้ได้จากครู และได้ความคิดจากหนังสือ

การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ การเสริมแรงและการเลียนแบบ เป็นกลไกสำคัญในการเรียนรู้ ทัศนคติ ผลก็คือทฤษฎีการเรียนรู้เป็นตัวทำให้เกิดทัศนคติขึ้นมา จากการเรียนรู้ข้อเท็จจริง ความเชื่อต่าง ๆ แล้วประเมินออกมาว่าอะไรมีความสำคัญทางบวก อะไรเป็นไปทางลบ

ทฤษฎีแรงจูงใจ (Incentive theory)

ทฤษฎีนี้ให้แนวคิดการเกิดทัศนคติว่า เป็นกระบวนการให้น้ำหนักจากคุณและโทษของเป้าหมายทัศนคตินั้น ๆ แล้วพิจารณาตัดสินใจเลือกที่เหมาะสมที่สุด ลองพิจารณาดูว่าที่เรารักหรือชอบสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น อยู่ ๆ เกิดรักและชอบขึ้นมาเป็นไปไม่ได้ สิ่งที่เรารักหรือชอบจะต้องเป็นประโยชน์ต่อเราแน่ อาจมีสิ่งไม่ดีอยู่บ้าง แต่เมื่อชั่งดูคุณและโทษแล้ว เห็นว่าน้ำหนักคุณประโยชน์มีสูงกว่า เราก็จะชอบสิ่งนั้น ในทางตรงข้าม ถ้าเป้าหมายทัศนคตินั้นมีโทษหรือไร้ประโยชน์มากกว่าก็จะไม่ชอบสิ่งนั้น จากการพิจารณาตัดสินใจโดยกระบวนการแบบนี้ จึงทำให้เกิดทัศนคติทางบวกหรือทางลบขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น นักเรียนหญิงคนหนึ่ง ได้รับเชิญไปงานเลี้ยงสังสรรค์ เธอคิดว่าเป็นงานที่สนุกพบปะเพื่อนฝูงจึงมีทัศนคติทางบวก แต่ขณะเดียวกันผู้เป็นพ่อแม่ไม่ยอมให้ลูกสาวไปงานเลี้ยง เพราะกำลังเรียนเตรียมสอบเข้ามหาวิทยาลัย แนวคิดนี้ถ้าเธอมีทัศนคติที่ดีต่อพ่อแม่มาก เธอก็จะมีทัศนคติต่องานเลี้ยงเป็นลบ ตามทฤษฎีนี้เด็กนักเรียนหญิงจะต้องพิจารณาตัดสินใจให้น้ำหนักคุณและโทษของการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ว่าไปงานหรืออ่านหนังสือ อะไรสำคัญกว่า ก็จะเกิดทัศนคติขึ้น ถ้าตัดสินใจอยู่บ้านอ่านหนังสือเรียนดีกว่า เกิดทัศนคติทางลบกับงานเลี้ยงสังสรรค์ การพิจารณาตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญ ตัวอย่างที่ชัดเจนอีกตัวอย่างหนึ่งคือ การสูบบุหรี่ การดื่มเหล้า พวกนี้มีทั้งคุณและโทษ ปัญหาคือใครจะพิจารณาเห็นคุณและโทษมากกว่ากัน แรงกระตุ้นทางไหนจะชนะก็เกิดเจตคติทางนั้น คนที่ได้รับความรู้ว่ามีบุหรี่เหล้า เป็นสิ่งทำให้สุขภาพเสีย เงินทองสูญเปล่า มองเห็นโทษของ 2 สิ่งนี้ ก็จะเกิดเจตคติทางลบ ดังนี้ เป็นต้น (ล้วน สายยศ, 2543, หน้า 63-65)

โดยสรุป มี 2 ทฤษฎีที่กล่าวถึงการเกิดทัศนคติ ทฤษฎีหนึ่งเชื่อว่าทัศนคติสามารถเรียนรู้ได้โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ การเสริมแรงและการเลียนแบบ อีกทฤษฎีเชื่อว่าทัศนคติเกิดจากแรงจูงใจ ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลพิจารณาคุณและโทษของเป้าหมายทัศนคติแล้วเกิดเป็นทัศนคติในที่สุด

ความสำคัญของทัศนคติ

นักวัดผลทางจิตวิทยา ได้ให้ความสนใจในการวัดและศึกษาทัศนคติของมนุษย์ โดยเริ่มจากงานของ Thurstone เมื่อปี ค.ศ. 1927-1928 และบุคคลอื่น ๆ ต่อมาอีกมาก ทั้งนี้เพราะทัศนคติเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ดังที่ Sorenson มีความคิดเห็นว่าการที่บุคคลแต่ละคนจะมีความสำเร็จในกิจการใดกิจการหนึ่ง มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง อาทิ เซอร์ปัญญา ไหวพริบ แรงจูงใจและทัศนคติ ในบรรดาปัจจัยเหล่านี้ ทัศนคติเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อ

พฤติกรรมบุคคล (Sorenson, 1948) และแม้แต่ในระยะต่อ ๆ มา ก็ยังมองเห็นความสำคัญของทัศนคติว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องศึกษาด้วยเหตุผลดังนี้

1. ทัศนคติเป็นเหมือนกุญแจอย่างดี เพราะเพียงแต่รู้ว่าเขามีทัศนคติอย่างไร เราสามารถที่จะสรุปพฤติกรรมต่าง ๆ ของเขาได้
2. ทัศนคติทำให้เราสามารถพิจารณาตัดสินหาสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นหรือสิ่งอื่นได้
3. ความเข้าใจเรื่องทัศนคติ ช่วยให้อธิบายถึงความคงเส้นคงวาในพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งได้ ซึ่งอัลพอร์ตได้กล่าวไว้ว่า ความคงเส้นคงวาของพฤติกรรมในแต่ละบุคคลจะช่วยให้อธิบายสถานภาพของสังคมได้
4. ทัศนคติเป็นความสำคัญที่บุคคลพึงมีและเขาเห็นว่าถูกต้อง โดยไม่คำนึงถึงความเกี่ยวข้องต่อพฤติกรรมของบุคคลอื่น และทัศนคติของเขามีส່วนทำให้บุคคลอื่น สถาบันต่าง ๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลง
5. ในทางจิตวิทยา ความเข้าใจในเรื่องทัศนคติเป็นการจัดเตรียมจุดสำคัญที่จะทำให้เกิดความสนใจในลักษณะต่าง ๆ อันจะเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติและพฤติกรรม
6. ในทางสังคมวิทยา ทัศนคติเป็นศูนย์กลางของความเข้าใจและพฤติกรรมพื้นฐานของทางสังคม
7. ในทางรัฐศาสตร์ ความเข้าใจเกี่ยวกับความเห็นทั่ว ๆ ไป มีความจำเป็นอย่างยิ่งในสังคม (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541, หน้า 134)

โดยสรุป เชื่อว่า ปัจจัยที่นำบุคคลสู่ความสำเร็จมีหลายอย่าง ได้แก่ ภาวะปัญญา ไหวพริบ แรงจูงใจและทัศนคติ ซึ่งทัศนคติเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง เพราะทัศนคติเป็นตัวบ่งชี้ถึงพฤติกรรมที่สามารถนำไปประกอบหรือวิเคราะห์ตัวบุคคลได้

3. การวัดทัศนคติ

เนื่องจากทัศนคติเป็นมโนภาพที่วัดได้ยาก เครื่องมือการวัดจึงมีได้หลายรูปแบบ แล้วแต่สถานการณ์ที่ต้องการวัด เครื่องมือที่นิยมใช้กันมีอยู่ 5 ชนิด คือ

1. การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์ หมายถึง การพูดคุยกันอย่างมีจุดหมาย ผู้สัมภาษณ์ที่ดีต้องฟังมากกว่าพูดเสียเองและต้องไม่หุเบา จะยึดตามแนววัตถุประสงค์ที่จะวัดและบันทึกไว้อย่างถูกต้อง การสัมภาษณ์ใช้ปากเป็นเครื่องมือสำคัญ ได้ผลอย่างไรบันทึกเอาไว้ การวัดทัศนคติโดยการสัมภาษณ์จะต้องสร้างข้อคำถามในการสัมภาษณ์ให้ดีเป็นมาตรฐานก่อน ข้อคำถามแต่ละข้อจะต้องกระตุ้นให้ผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ตอบความรู้สึกต่อเป้าทัศนคติหรือข้อรายการ ผู้ที่ทำการสัมภาษณ์ต้องการได้ข้อคำถามหรือข้อรายการนั้นต้องเขียนเน้นความรู้สึกที่สามารถวัดทัศนคติได้ตรงเป้าหมาย การเตรียมคนและเตรียมเครื่องมือการวัดจึงเป็นสิ่งสำคัญ การวางแผนสร้างข้อคำถามจะต้องคิดถึงระยะเวลา ลักษณะของผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วย ข้อคำถามควรจะถามคุ่มทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อจะได้ใช้ประเมินเปรียบเทียบความรู้สึกที่แท้จริง

ทางที่ดี ก่อนเขียนคำถามควรวิเคราะห์ก่อนว่าจะถามอะไรบ้างจึงจะครอบคลุมความรู้สึกที่มีต่อเป้าทัศนคตินั้น ๆ จำนวนข้อคำถามขึ้นอยู่กับระดับผู้ถูกสัมภาษณ์และเวลาที่จะสัมภาษณ์ ถ้าให้มีความเป็นปรนัย ควรทำเป็นคำตอบให้เลย และเป็นคำตอบสั้น ๆ ตามความเหมาะสม เมื่อสัมภาษณ์เสร็จแล้ว รวบรวมผลวิเคราะห์ออกมาว่าส่วนใหญ่เขารู้สึกต่อเป้าทัศนคติทางบวกหรือทางลบ มีความเข้มข้นมากน้อยเพียงใด สรุปผลออกมาในรูปเชิงพรรณนาได้ว่าคนนั้นหรือกลุ่มนั้นมีทัศนคติอย่างไร

2. การสังเกต (Observation) การสังเกตหรือการเฝ้ามองดูสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างมีจุดหมาย เครื่องมือสำคัญของการสังเกตก็คือตาและหูนั่นเอง การเฝ้าดูโดยการบันทึกในสมองจะทำให้ลืมเลือนง่าย ข้อรายการที่จะใช้ในการสังเกตจึงควรเตรียมไว้ให้พร้อม การสังเกตที่ดีก็ต้องฝึกเหมือนกัน จึงจะทำหน้าที่ได้ถูกต้องสมบูรณ์ ผู้สังเกตควรจะเป็นที่รับรู้และมีประสาทตาดี มิฉะนั้นแล้วจะทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อน ในการสังเกตทัศนคติของคนนั้น ต้องใช้เวลาที่หาความแน่นอนของการเกิดพฤติกรรมนั้น ๆ การเขียนข้อรายการของพฤติกรรมจึงต้องยอมไว้ก่อน การสังเกตแต่ละครั้ง แต่ละเวลา ถ้าพฤติกรรมนั้นปรากฏก็จะได้บันทึกไว้ทันที ในการสังเกตทัศนคติของคนนั้น ต้องใช้เวลาที่หาความแน่นอนของการเกิดพฤติกรรมนั้น ๆ การเขียนข้อรายการของพฤติกรรม การสังเกตแต่ละครั้ง แต่ละเวลา ถ้าพฤติกรรมนั้นปรากฏก็จะได้บันทึกไว้ทันที

3. การรายงานตนเอง (Self-report) เครื่องมือนี้ต้องการให้ผู้ถูกสอบถามแสดงความรู้สึกของตนเองตามสิ่งเร้าที่เขาได้สัมผัส นั่นคือ สิ่งเร้าที่เป็นข้อความ ข้อคำถาม หรือเป็นภาพที่ให้ผู้สอบถามแสดงความรู้สึกออกมาอย่างตรงไปตรงมานั่นเอง แบบสอบถามหรือมาตราวัดที่ถือว่าเป็นมาตรฐาน เป็นแนวการสร้างของเทอร์สไตน์ กัตแมน ลิกต ออสกูด ส่วนการวัดทัศนคติแบบรายงานตนเองยังมีวิธีแบบ

อื่น ๆ อีกมาก แต่ไม่ถือว่าเป็นรูปแบบมาตรฐาน ซึ่งสร้างแล้วแต่จุดมุ่งหมายของการสร้างหรือวัดเป็นคราว ๆ ไป

4. เทคนิคการจินตนาการ (Projective Techniques) แบบนี้อาศัยสถานการณ์หลายอย่างไปเร้าผู้สอบ สถานการณ์ที่กำหนดให้จะไม่มีความหมายที่แน่นอน ทำให้ผู้สอบจะต้องจินตนาการออกมาตามแต่ประสบการณ์เดิมของตน แต่ละคนจะแสดงออกมาไม่เหมือนกัน เช่น ประเภทให้เติมประโยคให้สมบูรณ์ ภาพนามธรรม เติมเรื่องราวสั้น ๆ เล่านิทานจากภาพ การแปลความหมาย อาศัยผลจากการตอบสิ่งที่กล่าวแล้วก็พอจะรู้ได้ว่าผู้นั้นมีทัศนคติอย่างไรต่อเป้าทัศนคตินั้น ๆ

5. การวัดทางสรีระภาพ (Physiological measurement) การวัดด้านนี้อาศัยเครื่องมือไฟฟ้าหรือเครื่องมืออื่น ๆ ในการสังเกตการเปลี่ยนแปลงสภาพของร่างกาย เช่น การใช้เครื่องกัลวานอมิเตอร์ชนิดหนึ่ง เพื่อวัดการต้านทานกระแสไฟฟ้าในผิวหนัง เมื่อคนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ ส่วนผสมของสารเคมีต่าง ๆ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพปกติ เรียกว่า มีกระแสไฟฟ้าไหล สามารถเปลี่ยนขนาดได้ เครื่องมือวัดทางไฟฟ้าก็จะสามารถวัดตรวจสอบเปรียบเทียบกับขณะที่ร่างกายอยู่ในสภาพปกติได้ เครื่องมือจับเท็จอาศัยหลักการอันนี้ การจะเชื่อถือได้ขนาดไหนต้องศึกษาให้รอบคอบ อารมณ์ต่าง ๆ อาจศึกษาได้จากการเปลี่ยนของลูกตาดำ ปริมาณของฮอริโมนบางอย่างก็สามารถบอกอารมณ์ความพอใจหรือไม่พอใจของคนได้ (ล้วน สายยศ, 2543, หน้า 60-63)

ประเภทของทัศนคติ

ทัศนคติแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ทัศนคติทั่วไป (General Attitude) ได้แก่ สภาพของจิตใจโดยทั่วไป เป็นแนวคิดประจำตัวของบุคคล ทัศนคติโดยทั่วไป ได้แก่ ลักษณะของบุคลิกภาพอันกว้างขวาง เช่น การมองโลกในแง่ดี การเคร่งในระเบียบประเพณี เป็นต้น

2. ทัศนคติเฉพาะอย่าง (Specific Attitude) ได้แก่ สภาพทางจิตใจที่บุคคลมีต่อวัตถุสิ่งของ บุคคล สถานการณ์และสิ่งอื่น ๆ ทัศนคติเฉพาะอย่างนี้จะแสดงออกในลักษณะชอบ ไม่ชอบ สิ่งนั้น คนนั้น ถ้าชอบหรือเห็นด้วยก็เรียกว่ามีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าไม่ชอบ เห็นว่าไม่ดีก็จะมีทัศนคติไม่ดีต่อสิ่งนั้น

นอกจากนี้ ทัศนคดียังแบ่งได้เป็น 5 ชนิด คือ

1. ทัศนคติในด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective Attitude) ประสบการณ์ที่คนหรือสิ่งของได้สร้างความพึงพอใจและความสุขใจ จะทำให้มีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น คนนั้น ตลอดจนคนอื่น ๆ ที่

คล้ายคลึงกัน แต่ถ้าประสบการณ์ในคนนั้น สิ่งนั้น ทำให้เกิดความทุกข์ เจ็บปวด ไม่พอใจ ก็จะทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคนนั้น สิ่งนั้น

2. ทัศนคติทางปัญญา (Intellectual Attitude) เป็นทัศนคติที่ประกอบด้วยความรู้สึก ความคิด เป็นแกน บุคคลอาจมีทัศนคติต่อบางสิ่งบางอย่างโดยอาศัยการศึกษาหาความรู้จนเกิดความเข้าใจ และมีความสัมพันธ์กับจิตใจ คือ อารมณ์และความรู้สึกร่วม หมายถึง มีความรู้จนเกิดความซาบซึ้ง เห็นดีเห็นงามด้วย

3. ทัศนคติทางการกระทำ (Action-oriented Attitude) เป็นทัศนคติที่พร้อมจะนำไปปฏิบัติ เพื่อสนองความต้องการของบุคคล ทัศนคติต่อการพูดจาไพเราะอ่อนหวาน เพื่อให้คนอื่นเกิดความนิยมชมชอบ ทัศนคติที่ดีต่องานในสำนักงาน

4. ทัศนคติทางด้านความสมดุล (Balanced Attitude) ประกอบด้วยความสัมพันธ์ด้านความรู้สึกหรือทางด้านอารมณ์ ทัศนคติทางปัญญาและทัศนคติทางการกระทำ เป็นทัศนคติที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานที่เป็นที่ยอมรับของสังคม ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายของตน และเสริมแรงการกระทำเพื่อสนองความต้องการของตนต่อไป

5. ทัศนคติในการป้องกันตัว (Ego-defensive) เป็นทัศนคติเกี่ยวกับการป้องกันตนเองให้พ้นจากความขัดแย้งภายในใจ ประกอบด้วยความสัมพันธ์ทั้ง 3 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ ด้านปัญญาและการกระทำ เช่น ความก้าวร้าวของนักเรียน เกิดจากการถูกเพื่อนรังแก จึงแสดงออกเป็นการระบายความขัดแย้งหรือความตึงเครียดภายในได้อย่างหนึ่ง ทำให้จิตใจดีขึ้น (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534, หน้า 208-210)

โดยสรุป การที่เราจะแบ่งทัศนคติออกเป็นกี่ประเภทนั้น ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลว่าจะยึดประเด็นตรงไหนเป็นหลัก

คุณลักษณะของทัศนคติ

ทัศนคติมีคุณลักษณะดังนี้

1. ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ของบุคคล มิได้เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เมื่อเด็กเกิดการเรียนรู้อยู่จะเกิดความรู้สึกและความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้นั้น นั่นคือเกิดทัศนคตินั้นเอง

2. ทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่ที่คนเราชอบหรือเกลียดอะไรแล้วจะชอบหรือเกลียดไปตลอดชีวิต อาจเปลี่ยนแปลงไปตรงกันข้ามก็ได้ ถ้าสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ เหตุการณ์

เปลี่ยนแปลงไป ทักษะของคุณคนจะเปลี่ยนแปลงจากทัศนคติที่ยอมรับ เป็นทัศนคติที่ยอมรับหรือจะไม่ยอมรับก็ได้

3. ทัศนคติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทั้งภายในและภายนอก เราสามารถทราบได้ว่าบุคคลใดมีทัศนคติในทางยอมรับหรือไม่ยอมรับ โดยการสังเกตพฤติกรรมที่บุคคลนั้นแสดงออกด้วยคำพูดหรือด้วยสีหน้าท่าทางพอใจ

4. ทัศนคติเป็นสิ่งซับซ้อน ที่มันซับซ้อนเพราะทัศนคติขึ้นอยู่กับหลายประการ เช่น ประสบการณ์การรับรู้ ความรู้สึก ความคิดเห็น อารมณ์ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ฉะนั้นจึงผันแปรได้

5. ทัศนคติเกิดจากการเลียนแบบ ทัศนคติสามารถถ่ายทอดออกไปสู่บุคคลอื่น ๆ ได้ การคล้อยตามเป็นของธรรมดาที่จะพึงมี ถ้าเราเคารพรัก นับถือ พอใจ ศรัทธาใคร ก็ย่อมจะมีทัศนคติ เห็นว่าพฤติกรรมของบุคคลที่เรายอมรับนั้นดีงามจึงเลียนแบบ

6. ทิศทางและประมาณของทัศนคติ ปริมาณความเข้มข้นของทัศนคติ ปริมาณมีตั้งแต่พอใจอย่างยิ่ง ปานกลาง จนถึงไม่พอใจอย่างยิ่ง ความเข้มข้นก็แล้วแต่ว่าจะมีความรู้สึกสุดปลายไปด้านใด ทัศนคติของบุคคลมีความแตกต่างกัน ทิศทางของทัศนคติมี 2 ทาง คือ สนับสนุนหรือต่อต้าน

7. ทัศนคติอาจเกิดขึ้นจากความมีจิตสำนึกหรือจิตไร้สำนึกก็ได้ เมื่อบุคคลเรียนรู้ มีประสบการณ์เกี่ยวกับอะไรก็จะมีจิตสำนึกบริบูรณ์ เพราะได้สังเกตเห็น คิด พิจารณาหาเหตุผล วิเคราะห์ จนแน่ใจว่าถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร ดีหรือเลวประการใด ทัศนคติที่เกิดขึ้นจากลักษณะนี้เรียกว่าเกิดจากจิตสำนึก ในบางกรณีทัศนคติอาจเกิดขึ้นโดยปราศจากจิตสำนึกก็ได้ ความรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นโดยมิได้มีการคิดพิจารณาไตร่ตรองแต่อย่างไร

8. ทัศนคติมีลักษณะคงทนถาวรพอสมควร เพราะว่าบุคคลจะมีทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ ต้องใช้เวลานาน ใช้ความคิดลึกซึ้ง พิจารณารายละเอียดรอบคอบแล้ว ทัศนคติเกิดจากความรู้สึกที่สะสมมานานแล้ว จริงอยู่ทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้แต่ไม่ได้หมายความว่าเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาชั่วครู่ชั่วยามได้

9. บุคคลแต่ละคนย่อมมีทัศนคติต่อบุคคล สถานการณ์สิ่งเดียวกันแตกต่างกันไป ทั้งนี้แล้วแต่สถานการณ์ของบุคคลนั้น (กฤษณา ศักดิ์ศรี, 2530, หน้า 185-188)

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของทัศนคติแยกออกได้เป็น 5 ประการ คือ ทัศนคติจะต้องมีทิศทางบวกหรือลบ ชอบหรือไม่ชอบ มีความเข้มข้น เพราะทัศนคติเป็นความรู้สึกที่ต่อเนื่องตั้งแต่บวกถึงลบ ถ้าเป็นบวกก็จะมีตั้งแต่บวกน้อย ๆ ถึงบวกมาก ๆ และถ้าเป็นลบก็จะมีตั้งแต่ลบน้อย ๆ ไปจนถึงลบ

มาก ๆ ความมากน้อยของความรู้สึกก็คือความเข้มข้นนั่นเอง มีการแพร่กระจาย เป็นการแพร่กระจาย จากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่งได้ มีความคงเส้นคงวา ทักษะคือเป็นความรู้สึกที่ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง ง่าย ๆ ค่อนข้างคงที่ และสุดท้ายก็คือ ทักษะคือมีความพร้อมที่จะแสดงออก เราจะสามารถวัดได้จากการสัมภาษณ์หรือการสังเกตเท่านั้น

4. อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการสร้างและพัฒนาทัศนคติ

ดังได้กล่าวแล้วว่า ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้และการได้รับประสบการณ์ของบุคคลในช่วงชีวิตของเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (12-30 ปี) บุคคลจะได้รับการปลูกฝังทัศนคติจากสิ่งแวดล้อมดังต่อไปนี้

1. บิดา มารดา โดยปกติ บิดา มารดา มักจะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดและสิ่งที่ชอบและไม่ชอบให้แก่บุตร เช่น บิดา มารดา เป็นผู้ที่ชอบความสะอาด ก็จะพรั่าสอนและฝึกหัดให้บุตรของตนเป็นบุคคลที่ชอบความสะอาดด้วย

2. ครู อาจารย์ ครูอาจารย์ มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนและดูแลให้นักเรียนเป็นคนดีและมีความรู้ ดังนั้นครู อาจารย์ จะอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อและความรู้สึกต่าง ๆ ให้แก่เด็ก จึงมีศิษย์จำนวนไม่น้อยที่มีทัศนคติในการทำงานเดียวกับครู เช่น ครูที่ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะมีอิทธิพลในการปลูกฝังให้นักเรียนเป็นเด็กที่มีวินัยขึ้น

3. เพื่อน เพื่อนมีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างทัศนคติของบุคคลได้มาก ยิ่งเป็นกลุ่มเพื่อน ยิ่งมีอิทธิพลมากเป็นเงาตามตัว เพื่อน ๆ จะปลูกฝังทัศนคติให้แก่สมาชิกในกลุ่มนั้น ๆ เช่น นักเรียนที่หวังความก้าวหน้าในการเรียน จะใช้เวลาว่างไปเข้าเรียนพิเศษในสถาบันต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์พิสิคส์ ศูนย์เคมี และศูนย์ภาษา ในขณะที่เดียวกันก็จะชักชวนเพื่อน ๆ ไปเรียนด้วย นับว่าเป็นการสร้างทัศนคติโดยอิทธิพลของเพื่อนให้แก่เพื่อน ๆ

4. สื่อมวลชน สื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ บรรดาสื่อมวลชนดังกล่าวจะมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังทัศนคติให้แก่เด็กและผู้ใหญ่ได้อย่างมาก โดยเฉพาะรายการจากโทรทัศน์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝังทัศนคติ ทำให้เด็กและผู้ใหญ่มีความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ และความเข้าใจที่สอดคล้องกับรายการที่เสนอมาเป็นส่วนใหญ่ เช่น เด็กที่ชมรายการโทรทัศน์ ที่มีผู้แสดงเหาะได้ เด็กก็คิดว่าตัวเองอาจเหาะได้อย่างในโทรทัศน์ เมื่อไปที่โรงเรียนก็ทดลองเหาะ ปรากฏว่าร่างของเด็กได้พุ่งชนกระจกแตก เกือบจะเป็นอันตรายถึงชีวิต

5. สถาบันศาสนา สถาบันศาสนามีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและวิถีชีวิตของบุคคลเป็นอันมาก ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธก็ดี ศาสนาคริสต์ก็ดี และศาสนาอิสลามก็ดี ต่างก็ได้รับการเสริมสร้างทัศนคติไม่มากก็น้อย โดยเฉพาะพระธรรมคัมภีร์ไบเบิล และคัมภีร์อัลกุรอาน ได้ปลูกฝังความเชื่อและความรู้สึกนึกคิดไว้เป็นอันมาก เช่น พุทธศาสนิกชนมีการทำบุญกวดน้ำไปให้แก่บรรพบุรุษและญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว และมีความเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

6. วิทยาการต่าง ๆ วิทยาการต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ในนวัตกรรมและเทคโนโลยี อาจะออกมาในรูปหนังสือ ตำรา สิ่งพิมพ์ เทป วีดิโอ และวัตถุจริง สิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติให้แก่บุคคล เช่น สังคมไทยในอดีตบูชาและเคารพนับถือครู นักเรียนและนักศึกษาจะต้องเข้าพิธีไหว้ครูเป็นประจำทุกปี พจนวัตกรรมการศึกษาก้าวหน้าถึงยุคปัจจุบัน มีมหาวิทยาลัยเปิด คือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นักศึกษาไม่จำเป็นต้องมีอาจารย์ เข้าทำนอง "ศิษย์ไม่ต้องมีครู" นักศึกษา มสธ. ไม่มีการไหว้ครู ไม่ต้องบูชาครู ก็สามารถสำเร็จการศึกษาได้ เป็นต้น

อิทธิพลของทัศนคติที่มีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

อิทธิพลของทัศนคติที่มีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม พอสรุปได้ดังนี้

1. มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอน เด็กจะเรียนได้ผลดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ถ้าเด็กมีทัศนคติที่ดีต่อครู ก็อยากเข้าเรียนกับครูคนนั้น พยายามทำความเข้าใจในวิชาที่ครูคนนั้นสอน ขอบร่วมกิจกรรมกับครูคนนั้น ถ้าเขาไม่ชอบครูผู้สอน ความสนใจในวิชาเรียนก็ไม่ดี
2. อิทธิพลต่อการแสดงความคิดเห็น เป็นธรรมดาถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อสถาบัน บุคคล วัตถุ ข้อเสนอแนะหรือสถานการณ์ใด ก็แสดงความคิดเห็นออกมาในทางสนับสนุน หาเหตุผลมายืนยันคุณค่าให้คนอื่นเห็นด้วย แต่ถ้ามีทัศนคติไม่ดีก็จะต่อต้าน มีพฤติกรรมตรงข้ามกับผู้มีทัศนคติที่ดี
3. มีอิทธิพลต่อการสมาคม บุคคลย่อมจะไม่อยากเข้าใกล้หรือรวมกลุ่ม หรือทำงานด้วยกับคนที่มีความเห็นไม่ตรงกัน พยายามหลีกเลี่ยงจากกลุ่มคนหรือบุคคลที่มีทัศนคติขัดแย้งกัน
4. มีอิทธิพลต่ออารมณ์ในชีวิตประจำวัน ในชีวิตประจำวันของเราจะต้องพบปะสัมผัสพัวพันกับบุคคลอื่นมากมาย จะต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับฟังข่าวจากสื่อต่าง ๆ ย่อมจะมีแนวความคิดที่ตรงและไม่ตรงกับทัศนคติของเรา การดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์เรา ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลที่จะเบนทัศนคติได้มาก (กฤษณา ศักดิ์ศรี, 2530, หน้า 201-202)

โดยสรุป อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมมีส่วนอย่างมากต่อการเกิดทัศนคติ และทัศนคติก็มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมเช่นกัน

ครูกับการสร้างทัศนคติ

ทัศนคติของบุคคล ไม่ใช่สิ่งที่ได้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด หากแต่เกิดเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการเรียนรู้ที่ได้จากสิ่งแวดล้อม นั่นก็คือ ทัศนคติของบุคคลเป็นสิ่งที่เราสามารถปลูกฝัง พัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงได้ โดยอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมอีกเช่นกัน แต่การเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้นทำได้ไม่ง่ายดายนัก ต้องอาศัยเวลา อาศัยความเข้มข้นของประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่มีต่อสิ่งนั้น

นักจิตวิทยาสังคมมีความเชื่อว่า ทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ของบุคคล มักเกิดตั้งแต่วัยแรก ๆ ของชีวิต เมื่อโตขึ้นทัศนคตินั้น ๆ จะลบเลือนหรือจะยิ่งพัฒนาถาวร ขึ้นกับการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งรวมไปถึงการศึกษาอบรมในโรงเรียนด้วย ถ้าเป็นในโรงเรียนบุคคลก็เรียนรู้ทัศนคติจากการเรียนวิชาต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ครูที่มีหน้าที่โดยตรงในการที่จะปลูกฝังพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้เรียนให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง

บทบาทของครูเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียน

อาจกล่าวสรุปเป็นข้อ ๆ ถึงหน้าที่เกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนได้ดังนี้ คือ

1. ทัศนคติใดก็ตาม ที่ดี มีประโยชน์ และส่งเสริมให้เด็กได้มีพฤติกรรมหรือการกระทำในทางที่ถูกที่ควร แต่เด็กยังขาดทัศนคตินั้น ๆ ครูต้องสร้างหรือปลูกฝังทัศนคตินั้น ๆ ให้แก่เด็ก
2. ในบางกรณี ทัศนคติในทางที่ถูกที่ควรนั้น เด็กก็มีอยู่ก่อนแล้ว หากแต่ยังไม่มั่นคงถาวร คือมีแนวโน้มที่จะชักจูงไปในทางตรงข้ามได้โดยง่าย หน้าที่ของครูก็คือจะต้องพัฒนาหรือเสริมให้ทัศนคตินั้น ๆ มีความมั่นคงถาวร เปลี่ยนแปลงได้ยาก
3. ทัศนคติที่ไม่ถูกไม่ควร ซึ่งจะส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา ครูจะต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขทัศนคตินั้น ๆ ให้ถูกต้อง ให้เป็นไปในแนวทางที่สังคมยอมรับ (ปราณี รามสูตร, 2527, หน้า 191-192)

โดยสรุป ครูเป็นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงที่จะปลูกฝัง พัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้เรียนไปในทางที่ถูกที่ควร ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่ตรงนี้ควรตระหนักและให้ความสำคัญ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กิตติมา พวงทองคำ (2528) ได้ทำการวิจัยนิสัยและทัศนคติทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดเชียงใหม่ โดยหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางการเรียน ด้านความเอาใจใส่ของผู้ปกครองกับนิสัยและทัศนคติทางการเรียน พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดเชียงใหม่ มีระดับนิสัยและทัศนคติทางการเรียนอยู่ในทางดี ตัวแปรทางด้านนักเรียน ด้านความเอาใจใส่ของผู้ปกครอง ได้แก่ การเรียนพิเศษ การเข้าร่วมกิจกรรมนักเรียน ลักษณะของกลุ่มเพื่อนสนิทที่โรงเรียน ปัญหาส่วนตัวด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง แรงกระตุ้นเพื่อความสำเร็จ ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู และกิจกรรมภายในบ้านมีความสัมพันธ์กับนิสัยและทัศนคติทางการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และกลุ่มตัวแปรที่ดีที่สุดในการอธิบายความแปรปรวนของนิสัยและทัศนคติทางการเรียน คือ ลักษณะของกลุ่มเพื่อนสนิทที่โรงเรียน ปัญหาส่วนตัวด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง และลักษณะการอบรมเลี้ยงดู ซึ่งสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของนิสัยและทัศนคติทางการเรียนได้ ร้อยละ 37.21

จริยา เกษมวราภร (2540) ได้ค้นคว้าการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์วิชาภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า นักเรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ 80% ของการทดสอบก่อนการเรียน จำนวน 30 คน ผู้เรียนได้เรียนกับบทเรียนคอมพิวเตอร์ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้น และได้รับการทดสอบหลังการเรียน ผลการเรียนใช้การวิเคราะห์ข้อสอบตามวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาปรากฏว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์รอบรู้ตามวัตถุประสงค์ คิดเป็นร้อยละ 95 ผู้เรียนมีความคิดเห็นว่าพอใจและชอบบทเรียนคอมพิวเตอร์ชุดนี้

อเนก หาญภาคดีสกุล (2541) ได้ศึกษาค้นคว้าและสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชาภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ พบว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์รอบรู้ตามวัตถุประสงค์ คิดเป็นร้อยละ 95 นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้เรียนมีความพอใจในบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนชุดนี้

บุษบา ญาณสมเด็จ (2542) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบผลการรักษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มที่มีต่อเจตคติในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรมการรักษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม มีพัฒนาการของเจตคติในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรมสอนซ่อมเสริม มีพัฒนาการของเจตคติในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรมการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม และกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรมการสอนซ่อมเสริม มีพัฒนาการของเจตคติในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่าผลการวิจัยที่ได้รับล้วนสนับสนุนคำกล่าวที่ว่า ทักษะคิดของบุคคลไม่ใช่สิ่งที่ได้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด หากแต่เกิดเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการเรียนรู้ที่ได้จากสิ่งแวดล้อม นั่นคือ ทักษะคิดของบุคคลเป็นสิ่งที่เราสามารถปลูกฝัง พัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงได้ โดยอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมเช่นกัน ในทางกลับกัน ทักษะคิดก็มีอิทธิพลต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น อิทธิพลต่อการเรียนการสอน อิทธิพลต่อการแสดงความคิดเห็น อิทธิพลต่อการเข้าสมาคมกับบุคคลต่าง ๆ และมีอิทธิพลต่ออารมณ์ต่อชีวิตประจำวัน (กฤษณา ศักดิ์ศรี, 2530, หน้า 202)

จะเห็นได้อีกอย่างหนึ่งว่า ในการเรียนการสอน ครูอาจารย์มีบทบาทมาก เพราะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับผู้เรียนมาก รองลงมาจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง เทคนิคการสอน บรรยากาศในห้องเรียน บุคลิกภาพ ตลอดจนการเอาใจใส่ของครูอาจารย์มีผลมากต่อทัศนคติและผลการเรียนของผู้เรียน ซึ่งผู้วิจัยเห็นความสำคัญและได้ใช้เทคนิคในการสอนเพื่อให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนมากขึ้น และบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนในที่สุด